

БІБЛІОТЕЧНА ПРОФЕСІЯ ТА ОСВІТА

В.О. ІЛЬГАНАЄВА

БІБЛІОТЕЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Україна тільки-но починає включатись в світове інформаційне середовище. Ми повинні вибрати найбільш оптимальні шляхи розвитку інформаційної сфери, створювати більш сприятливі умови для комп'ютеризації, вивчати суспільні потреби в інформації. У зв'язку з цим виникає нагальна проблема підготовки висококваліфікованих фахівців для соціально-інформаційної сфери.

Підготовка бібліотечних та інформаційних кадрів фактично здійснюється тільки в інститутах культури. Цього замало. Нічого не дадуть коригування учбового плану, навіть введення нових дисциплін, пов'язаних з окремими аспектами гуманізації та інформатизації. Потрібна перебудова бібліотечної освіти, її радикальна реформа, зміна теоретико-методологічної бази.

За традицією діяльність бібліотек, бібліотечної освіти була парафією сфери культури. У радянському суспільстві бібліотека розглядалась як невід'ємна частина системи ідеологічної пропаганди. Тому діяльність бібліотеки зводилася до застосування засобів психолого-педагогічного впливу на читачів і розвитку його методів і форм. Спробу наблизити бібліотечні установи до інформаційної сфери було зроблено у 1974р. І, на наш погляд, вона не вдалася через незабезпеченість проєктів кадрами, технічним оснащенням, відсутність правових засад у межах державної системи науково-технічної і соціальної інформації. Не було вжито необхідних функціонально-структурних заходів, не існувало відповідних наукових обґрунтувань. Як показує досвід розвинутих країн, бібліотечний соціальний інститут був і залишається органічним елементом інформаційної інфраструктури суспільства і на сучасному етапі поширюється процес його активної взаємодії з іншими частинами цієї інфраструктури. В Україні перетворення в бібліотечно-інформаційній сфері та сфері бібліотечно-інформаційної

освіти повинні розглядатися з урахуванням економічного аспекту інформатизації.

Бібліотечна мережа України переживає період організаційно-структурної та функціональної перебудови. Якщо процес перебудови галузевих систем НТІ незначною мірою може регулюватися державою, оскільки новий господарський механізм забезпечує певну самостійність галузей та їх підприємств, то питання – бути чи не бути бібліотеці чи органу НТІ на виробництві, в проєктній або дослідній установі, яким їм бути – належить вирішувати трудовому колективу або керівництву даного закладу. Рішення може свідчити про рівень професіоналізму та інформаційної культури суб'єктів, що його приймають.

За нашого часу традиційний ринок праці і кадрів в інформаційній сфері економіки меншає, що проявляється в скороченні числа НТБ та інформаційних підприємств, мережі бібліотечних установ. Це пов'язано з існуючою загальною ситуацією у сфері економіки. Водночас на Заході кількість інформаційних працівників зростає як у промисловій сфері, так і в соціальних структурах державного управління й освіти.

В Україні зусилля держави щодо управління в документально-інформаційній сфері мають бути зосереджені на стимулюванні розвитку інформаційного сектора та на мобілізації інформаційних ресурсів державних масових і наукових бібліотек та інших інформаційних структур. Найбільші бібліотеки країни повинні стати провідниками цілеспрямованої політики інформатизації, основу якої, насамперед, становить мобілізація всіх існуючих факторів інтенсифікації бібліотечно-інформаційної діяльності та налагодження контактів із документально-інформаційними структурами, що зберігаються та створюються в промисловості, науковій та соціальній сферах. Тому й треба розв'язувати питання про формування нового покоління бібліотечно-інформаційних працівників, котрі здатні ефективно виконувати традиційні та нові

ролі на сучасному рівні в справі розвитку існуючої інфраструктури.

Таким чином, на порядок денний треба ставити питання не про поступове чи косметичне оновлення існуючої системи бібліотечної освіти, а про докорінне її реформування. Реформи мають здійснюватись на основі чітких принципів, економічно виправданих й соціально ефективних.

Йдеться про максимально повне використання організаційних елементів системи бібліотечної освіти, співвідношення їх з потребами у фахівцях різного рівня підготовки.

До вирішення питань професії, спеціалізації, кваліфікації та визначення рівнів підготовки треба залучати соціологів, які проаналізують, оцінять й спрогнозують ситуацію.

Необхідно визначити пріоритети перетворень і розвитку сфери підготовки кадрів для інформаційного сектора економіки. Перетворення слід здійснювати, зважаючи на умови функціонування документально-інформаційних структур і перспектив їх розвитку. Проте зміни повинні відповідати чітко визначеним стратегічним і тактичним цілям. Треба використовувати сучасну методологію і методику соціального проектування, співвідносити масштаби перетворень із фінансовими, людськими й матеріальними ресурсами.

При розробці концепції бібліотечної освіти в країні слід зважати на такі фактори: навчальні програми мають бути тісно пов'язані з національними програмами розвитку економіки, культури, освіти та соціальних комунікацій; у навчальних планах значну частину часу необхідно виділяти для фундаментальної загальнопрофесійної підготовки, яка може забезпечити підготовку фахівців для різних галузей документально-інформаційної сфери; планування вищої бібліотечно-інформаційної освіти повинно здійснюватись з урахуванням довгострокових цілей розвитку інформаційної інфраструктури суспільства; першочергову увагу слід приділяти зв'язку теорії з практикою.

На нашу думку, назріла потреба переглянути усталені назви спеціальностей працівників соціальних організацій, які представляють документально-інформаційну сферу: бібліотек-органів НТІ, референтних служб систем державного управління та управління наукою і виробництвом, громадських організацій, книговидавничих і книготорговельних підприємств, підприємств зв'язку, музеїв, архівів, комерційних служб,

бірж тощо. Відповідно до сфери діяльності інформаційної індустрії суспільства виникають нові професії ('соціоінформатик', 'документаліст', 'інформатик') та спеціальності, які відповідають підвидам діяльності в цій сфері, що склалися ('бібліотекознавство та інформатика', 'документознавство', 'інформаційні системи і процеси', 'архівознавство', 'музеєзнавство', 'книгознавство', 'видавнича справа та редагування'). У межах перелічених фахів є спеціалізація організація масивів документів, організація обслуговування в документально-інформаційних структурах, аналітико-синтетична переробка документів, організація документально-інформаційних структур, автоматизація документально-інформаційних процесів.

На рівні державного управління треба розглянути питання про професійно-посадову структуру кадрів, визначити робочі місця для фахівців документально-інформаційних кваліфікацій в усіх галузях і сферах діяльності.

Правди ніде діти: терміни 'бібліотечна справа' і 'бібліотекар' зараз не є адекватними для опису сфери діяльності.

Перетворення в галузі підготовки кадрів для документально-інформаційної сфери потребують формулювання основних принципів позицій. Йдеться про радикальність, поступовість, змістовно-кваліфікаційну спадкоємність, безперервність, здатність отримати кваліфікацію на кожному ступені та вільно переміщатись у професійній сфері, фундаментальність; скорочення кількості обов'язкових дисциплін; посилення загальнонаукової та загальногуманітарної підготовки на I і II ступенях освіти; поліпшення практичної підготовки; облік змін у сфері діяльності споживача, економіки та орієнтація на майбутнє; вихід на підготовку фахівців за рівнем вирішуваних завдань.

Усе це враховується при різних аспектах перебудови освіти: організаційних, змістовних, технологічних, психологічних, таких, що впливають на ступінь радикальності та час реалізації рішень, що приймаються згідно з ними.

Подивимось, що являє собою, скажімо, організаційний аспект. Крім питань формування системи державного управління та основ державної політики до організаційних аспектів слід віднести галузеві та внутрішньовузівські питання. У першу чергу необхідно налагодити саму систему підготовки, враховуючи

кількість елементів, її структуру, зміст, цілі. На порядок денний висувається питання про створення самостійних вищих учбових закладів з метою підготовки фахівців для документально-інформаційної сфери університетів, інститутів, а також коледжів та ліцеїв, максимально повно використовуючи для цього базу інститутів культури.

При університетах, інститутах (коледжах) для фахівців усіх ступеней створюються постійні курси підвищення професійного рівня та перепідготовки.

Переорієнтація структури підготовки фахівців приводить до змін в організації практичної підготовки студентів. Практика стає комплексною, орієнтованою на завдання кожного ступеня підготовки. Залежно від ступеня підготовки збільшуються її строки: I ступінь – 5 місяців; II – 6; III – 8.

Організаційні реформи повинні підкріплюватися зміною характеру викладання у вузах. Основною метою стає розвиток у студентів самостійного мислення, новаторського, аналітичного підходу до майбутньої діяльності.

Замість предметово-комісійного методу, який веде до розростання окремих предметів, основою викладання повинен стати предметово-інтегративний метод, що ґрунтується на міжгалузевих зв'язках дисциплін і горизонтальній інтеграції в науці. Організаційною підтримкою цього методу є структурна перебудова бібліотечних факультетів.

Підготовка фахівців документально-інформаційної сфери повинна ґрунтуватися на єдиних підвалинах. Саме соціально-інформаційний та соціально-комунікативний підходи повинні стати базою фундаментальної підготовки студентів і забезпечити єдність істотних ознак змісту діяльності та глибину фундаментальних знань у споріднених підсистемах документально-інформаційної сфери. В зв'язку із моральним старінням багатьох робочих процесів, що вивчають студенти зараз, у навчальні програми слід включати методологічні основи цих процесів і принципи їх змін. Отже, важливо передбачити потрібне співвідношення фундаментальної та прикладної підготовки. Відхилення у бік останньої спричинює деградацію вищої освіти, опускає її до середньоспеціальної.

Для забезпечення загальної фундаментальної підготовки фахівців однієї сфери діяльності повинна бути створена нова структура факультетів інститутів культури або нові самостійні структури вищої освіти

для документально-інформаційної сфери (університети, інститути документально-інформаційних комунікацій).

Відповідно до потреб сфери діяльності необхідна переакцентація з інформаційного підходу до навчання на інтегрально-праксеологічний рівень (тобто на рівень вирішуваних виробничих завдань).

Це забезпечує як інформаційну складову фундаментальної підготовки, так і широкий спектр прикладних дисциплін за вибором. У дипломі слід вказувати фах, спеціалізацію, профіль прикладної підготовки (кваліфікацію).

Вихід на документально-інформаційний, соціально-інформаційний рівні забезпечує достатній рівень інтеграції дисциплін бібліотечно-бібліографічного та інформаційного циклу і створює передумови для поглиблення фундаментальності підготовки фахівців.

Фундаментальність забезпечують такі дисципліни:

документознавство – аспекти загального знання про документи, їх різновиди, аналітико-синтетичну переробку, закономірності формування й функціонування документальних потоків у суспільстві, організацію масивів документів тощо;

соціальні комунікації – сутність комунікативних стосунків у суспільстві, види комунікацій, генезис комунікативних засобів, роль і значення мови в процесі комунікації, соціальні інститути, що забезпечують різні види комунікацій. Характеристика документально-інформаційної, когнітологічної складових комунікації тощо;

соціальна інформатика розглядає закономірності обертання документальної інформації, знань у суспільстві; вивчає процеси збирання, зберігання, переробки, поширення інформації, документально-інформаційних систем різного призначення, соціо-технічні аспекти інформаційної діяльності тощо;

обслуговування в документально-інформаційних структурах – теорія інформаційних потреб (ІП), характеристика і моделювання ІП, аналіз умов обертання ІП в різних підсистемах документально-інформаційних комунікацій, вибір засобів задоволення ІП, організація систем обслуговування в установах сфери документально-інформаційних комунікацій, організація діяльності та управління в документально-інформаційних структурах.

Фундаментальні курси вивчають усі студенти із спеціальності в галузі документально-інформаційної сфери. Навчання на кожній прикладній кафедрі та з кожної її дисципліни може бути обов'язковим.